

ROZBIĆ (128) *vb pf*

o jasne.

inf rozbić (17). ◇ *fut* 1 sg rozbiję (1). ◇ 2 sg rozbijesz (2). ◇ 3 sg rozbijie (8). ◇ 3 pl rozbiją (6). ◇ *praet* 1 sg m -m rozbił (4). ◇ 2 sg m rozbiłeś, -ś rozbił (3). ◇ 3 sg rozbił (25). *f* rozbiła (2), rozbi(e)ła (1) *RejZwierz*. ◇ 3 pl m pers rozbili (24). *subst* rozbiły (1). ◇ *plusq* 3 sg m był rozbił (5), rozbił był (1); był rozbił : rozbił był *BudBib* (1:1). ◇ 3 pl m pers byli rozbili (1). ◇ *imp* 2 sg rozbij (5). ◇ 3 pl niech, niechaj rozbiją (2). ◇ 1 du rozbijwa (1) *RejFig* Dd2. ◇ *con* 3 sg m by rozbił (2). ◇ 3 pl m pers by rozbili (1). ◇ *impers praet* rozbito (5), [beło rozbito]. ◇ *part praet act* rozbiwszy (11).

Sł stp notuje, Cn s.v. nawy rozbijający; rozcinam co, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

1. Uderzeniem (uderzeniami) doprowadzić do zmiany jakiegoś przedmiotu [w tym: *co* (30)] (33) :

a. Zniszczyć, potłuc, roztrzaskać; *conficere, discutere, exdiscutere, quassare* *Mącz* (24) : drzewko zyelone łtoiąc podle drogi/ [...] wždy czáfem vpadnie od lekkiego łzumu. Albo piorun rozbijie/ álbo łie przełomi *RejWiz* 138; *Rastris terram rimari, Grábiámi czíście vgrábiáć/ káżdą brełkę rozbić. Mącz* 356c, 110c, 114d, 339a.

rozbić o co (1): Człowiek ieden, Bogá łwego/ Miał w łwym domu drzewiánego [...]. Tedy łie on człowiek rozgniewał/ Ná Bogá łie łwego porwał: [...] O ściáne mu głowę rozbił. *BierEz* I.

α. Zranić (8) :

αα. Działając celowo (2) :

Zwrot: »rozbić [komu] głowę, łeb« = *caput imminuere* *Mącz*; *aperire fuste caput Cn* (1:1): niewiáłta zwirzchu zwałiá nań [na *Abimelecha*] kámień/ y rozbiá mu głowę áz do mozgu. *BielKron* 50v; *Mącz* 223b.

ββ. Wskutek wypadku a. upadku [w tym: *komu* (4) – „sobie” (2)] (5) :

Zwroty: »rozbić głow(k)ę (a. wierzch głowy)« [szyk zmienny] (4): *OpecŻyw* 122v; Vpadł człowiek ná kámień rozbił łobie głowę *RejWiz* 126; Cegłá z gory vpadłá/ głowę iey [pannie] rozbieá. *RejZwierz* 115v; *SkarŻyw* 497.

»do krwi rozbić« (1): dlá ktorégo [krzyża] cięłłkoci na ziemie vpadatz będe/ ij vłta łobie do krwi rozbiję. *OpecŻyw* [79]v.

β. Zburzyć budowle (3) : abisczie dały navke ferdinandowy krołowi [...] abi dobil Budzina od Thurkow a yełly go dobedzie yzbi wízitek rozbil y wmyotal w dunay *LibLeg* 11/44v; Ci thákowi łudzy y poddáni Dyabelłcy [tj. *heretycy*]/ rozbili przybytek páńłki/ y zhánbili *Tabernaculum Dei*. *OrzList* d3; *Mącz* 339a.

γ. Doprowadzić do katastrofy statku (4) :

Zwrot: »rozbić okręt« [w tym: *komu* (1)] (2): Tákci (Pánie) duchem potężnym rozbijesz okręty z Tárłu. *LatHar* 368; *KlonFlis* Ev.

αα. Stracić swój statek (2) : Iednák choć [kupiec] łtráći/ choć łzkutę rozbijie/ [...] Przedłię mu nie mow [...] By przełtał kupiey. *KlonFlis* D4v.

W porównaniu (1): *Leop* 1. *Tim* 1/19 cf *Zwrot*.

Zwrot: »okręt rozbić« (1): ktore [sumienie] niektorzy odrzuciwfy/ około wiary iákoby Okręt rozbiwfy tonęli [naufragaverunt] *Leop* 1.Tim 1/19.

δ. Rozpędzić chmury, ciemności (4) : Gdyż widzę iż wiátr rozbił onę łzpetną chmurę. *RejWiz* 165v; ventus dispellet istas nebulas, Wiátr rozbiye ty mgły. *Mącz* 287c; áno go iáfność niemála okryła Promieniem łwym/ y czarné ciemności rozbiła. *GosłCast* 74.

Przen (1) : Ale P. Chrifus [...] modlitwámi wiernych obudzony/ wftáie: y rozbiwfy chmury/ y wćifzywfy wiátry/ wielką pogodę y pokoy/ przywraca kościołowi łwemu. *WujNT* 35.

b. Rozpłaszczyć [na co (= aby było jakieś)] (1) : Wezmi ołowu/ á rozbiy gi na cienką blachę *FalZioł* V 101.

c. Rozszczepić, uczynić w czymś otwór (2) : Rozbił [Bóg] łkálę ná pułfczy dał im żywą wodę *LubPs* R6; Też gdy łzczepiłz á pniaczek rozbiješz/ tedy nożikiem nadobnie gniazdeczka gdzie małz gáłáfkę włádzić wybierz *RejZwierc* 107.

d. Stłukłszy skorupkę jajka, wyrzucić jego zawartość (6) : wezmi wodki z korzenia kofáczowego/ y też rozbić białek na wodę/ á to dwoie wyłthaw na flończe *FalZioł* II 16b, V 92; rozbiy pięć iay/ á wfył biały mąki *SienLek* 170v.

α. Wybiwszy jajo, rozmieszać [w tym: czego (1)] (3) : rozbiy cztery białki iáiwé/ fyłże spól łyżki tártęgo kádźidlá/ vmieszawfy to wełpoł wléyże to koniowi w gárdło *SienLek* 183v.

rozbić z czym (2): rozbiwfy białku z háłunem/ ná ránę przyłóż *SienLek* 179v, 111.

2. Przybić, przymocować, wbijając gwoździe itp. [w tym: kogo (5), co (64)] (70) :

rozbić gdzie (1): kazał go [przekupnego sędzięgo] zábić/ łkorę s niego odrzeć/ y rozbić iá ná mieyfctu onęgo Sędzięgo zábitego *GroicPorz* bv.

a. Przybić w wielu miejscach (1) : Y wnet rozbito w Sułan wyrok krolewłki [pendit edictum] *Leop* *Esth* 9/14; [Tamże w tym gmachu na ścienie sieła wierszów i oracyjej bełó rozbito *DiarPos* 304; *ArtTanat* 34].

b. Przybić do krzyża z rozciągniętymi rękoma, ukrzyżować (8) :

Zwrot: »na krzyżu, na krzyż, [na drzewie] rozbić« (5:3): mogę cie datz na krzyż rozbitz [crucifigere *te Vulg Ioann* 19/10]/ ij mogę cie téż wypułcitz *OpecŻyw* 130v, 133v; A ręce ktore/ przemocne dżiwy czyniły/ grzełznicy ná krzyżu rozbili *ArtKanc* E9, D10, D13, D17v, E3v; *SiebRozmyśl* H4; [WujPosN I 1584 4 (Linde); ODddawfy [!] tobie namilfy Zbáwicielu powinne dzięki/ żeś fie dla mnie dał ná drzewie rozbić *BzowRóz* 85 (Linde)].

c. Rozłożyć, rozstawić (zwykle coś złożonego) i przymocować do podłoża (60) :

Zwroty: »rozbić namiot(y)« = castrametari *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*; extendere tabernaculum, figere tentoria a. tabernaculum *Vulg*, *PolAnt*; tendere *Mącz*; tendere tentorium a. tabernaculum *PolAnt*; tentorium extendere *JanStat* [szyk zmienny] (51): Gdy przelzedł Alexander przez rzekę y załtęp wlyzłtek/ położył fie z woyskiem rozbiwfy namiothy łwoie *HistAl* E3v, B7, D2v, F3v, I2, I4, M4v, M6; A łtąd záś wyłfedłfy/ rozbili Namiothy łwe w Ieábaryn *Leop Num* 21/11, *Gen* 26/25, 31/25, *Ex* 13/20, 14/2, *Num* 1/53 (9); *RejZwierc* 21; *BibRadz Gen* 31/25, *Ex* 14/2, 9, 19/2, 2.Reg 16/22; á thám namioty ná pewnych mieyfćách rozbiwfy/ Krol łłuchał dwu mly *BielKron* 383v, 11, 15v, 30v [2 r.], 32, 40 (12); *Mącz* 444a, b; *RejPos* 141; *BielSpr* 53v, 70v; bo iey [Arce Przymierza] był rozbił

namiot w Ieruzalimie. *BudBib* 2.Par 1/4, *Gen* 12/8, *Iudic* 4/11 [2 r.], *2.Reg* 16/22, *Ier* 6/3; *SkarŻyw* 348; Potym kiedy syc wżyfłtki iuż ściągnęły roty/ Rozbiłeś nád Vznorą śwé białé namioty *KochJez* B2; Tu [*w Polsce*] on [*Lech*] napierwżze rozbił śwé namioty *GrochKal* 3; *SarnStat* 301; *KmitaSpit* A4v.

»rozbić sieci« (1): Około krzow [*ptasznik*] rozbije [...] ná traweczce lieci. *RejWiz* 103v.

Przen (8) :

W porównaniu (1): Tyś niebo/ iáko namiot/ rozbił ręką swoią *KochPs* 154.

Zwroty: »rozbić kram« (1): A kthorżyż to kupcy? [...] Podobnoć to ci co száfuią práwy iego [*Babilonu, tj. papiestwa*]/ wftáwámi iego/ á szyroko rozbili ty kramy iego. *RejAp* 152.

»rozbić namiot, przybytek« = *tabernaculum figere Vulg* [szyk zmienny] (3:1): *LubPs* hh3v; Rozbiłeś namiot gniewu [*Opposuisti furorem*; Nákrýleś się gniewem *BudBib*] *BibRadz Thren* 3/43; *BielKron* 11v; ługá mieyfłcá naświéřszego [*tj. Chrystus*]/ á prawdziwego przybytku onego/ który rozbił Pan á nie człowiek. *WujNT Hebr* 8/2.

»rozbić sieć« [szyk zmienny] (2): *RejWiz* 47; Wżędy á wżędy łákomřtwo á śwawola ták szyroko rozbiły lieć swoię/ że trudno y niewinnemu áby lie kto z niey wybić miał. *RejZwierc* 78.

3. *Pokonać zbrojnie* [*w tym: kogo* (3)] (4) : *MiechGlab* 12; Ionátá [...] řzedł z Rycerzem iednym áby řtraż Filiřtyńńką rozbił. *BielKron* 64v.

Szereg: »porazić i rozbić« (1): tam że Tatarzy [...] poraziwřzy y rozbiwřzy [*contritis ac diffugientibus*] Połowce: vderzyli w Rułkie woýłka *MiechGlab* 3.

Przen [co] (1) : Więć on [*Aleksander*]/ iáko drapieżny wilk/ rozbiwřzy řtádo/ Co nadáley wćiekał/ á oni [*Grecy*] zář/ iáko Pářterze ze pýy zá nim *KochOdpr* B.

4. *Napaść, zwykle w drodze a. na morzu i obrabować* [*w tym: kogo* (13), *co* (6)] (20) : yakom ya nyerosbył na dobrovolney drodze sliachathnego yana Gamrathovycza *ZapWar* 1528 nr 2460, 1517 nr 2235, 1528 nr 2461, 1529 nr 2473, 1545 nr 2633, 1546 nr 2648; vřzadnik Sthiřzmyenyecze poymal yednich zlodzyeow czo vczyekaly. Zwoloch rořbywřzi Camyenyecze yednemv myeřczanynv. *LibLeg* 11/184v, 11/138v; *LibMal* 1543/72; *RejKup* v6; Oto iedźwá do lálá/ gdzie kupcá zacnego/ Rozbiywá *RejFig* Dd2; *BielKron* 382v, 383 marg; *GórnRozm* G4 [2 r.]; *ActReg* 73; [*PiotrDzien* 346].

W połączeniu szeregowym (1): Thego czářu Lubczánie porářili/ rozbili y pobráli okręthy Holánderřkie v Gdańńká *BielKron* 408.

Przen (3) : Oni nieřłáchetni łotrowie/ Grzech/ Czart/ Swiát/ Ciáło/ rozbili iá [*duszę*] ná tey márney pułzczy tego zdrádnego Hierichá *RejPos* 210, 210; gdy [...] dobre vczynki řprawiediwořci w wierze czynione/ ná rámionách [...] ponieřiem: tedy niezábłádzim [*po řmierci do nieba*]/ á ztákimi řkárby idáće/ nikt nas nierozbije *SkarŻyw* 115.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Conficio, Wypráwić/ Zřzáđzić/ Dokonáć/ Rozbić/ Zabić/ Wypełnić. *Mącz* [114]d.

Synonimy: 1. **a.** rozrazić, rozřłuc, rozřřcić, rozřřzaskać, rozřřzasnáć; **b.** rozklepać; **2. b.** rozkrzyřzowáć, rozpiáć; **3.** rozgromić.

Formacje współrdzenne cf BIC.

Cf **ROZBICIE, ROZBITY**